

بسم الله الرحمن الرحيم

ستاره دانش خواه setareh.daneshkhah@gmail.com

عنوان مقاله

تحلیل تربیت رسانه‌ای فرزندان در عصر تفوت نسلی با تأکید بر نقش والدین در چارچوب مشاوره اسلامی خانواده

چکیده

با گسترش فضای مجازی در عصر دیجیتال، خانواده‌های مذهبی با چالش‌های تربیتی نوینی مواجه شده‌اند که مستلزم بازنگری در شیوه‌های هدایت فرزندان است. تربیت رسانه‌ای اسلامی، به‌عنوان رویکردی اخلاق‌محور و هویت‌ساز، می‌تواند نقش مؤثری در مواجهه فرزندان با رسانه‌ها ایفا کند. پژوهش حاضر با هدف طراحی الگویی بومی برای تربیت رسانه‌ای در خانواده‌های مذهبی انجام شده و بر چهار محور اصلی استوار است: مفهوم‌شناسی تربیت رسانه‌ای اسلامی، بررسی چالش‌های تفاوت نسلی، نقد نظریات غربی و تبیین چارچوب مشاوره اسلامی خانواده، و در نهایت ارائه الگوی تربیتی مبتنی بر آموزه‌های دینی. روش تحقیق کیفی بوده و داده‌ها از طریق مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با والدین مذهبی در شهر اهواز گردآوری و با روش تحلیل مضمون بررسی شده‌اند. جامعه مورد مطالعه شامل خانواده‌های طلبه‌محور و عمومی با گرایش دینی فعال بود. یافته‌ها نشان می‌دهد که تربیت رسانه‌ای اسلامی با تکیه بر سه مؤلفه آگاهی‌بخشی، هدایت اخلاقی و نظارت مشارکتی، ضمن تقویت اقتدار تربیتی والدین، می‌تواند زمینه‌ساز رشد متوازن، مسئولانه و هویت‌مند نسل آینده در بستر رسانه باشد و در ارتقای تربیت دینی در خانواده‌های ایرانی نقش‌آفرین گردد.

#تربیت_رسانه #تفاوت_نسلی #والدین

#مشاوره_اسلامی #خانواده #فضای_مجازی

Abstract

In the digital age, the expansion of virtual media has posed new educational challenges for religious families, requiring a rethinking of parenting strategies. Islamic media education, as a value-based and identity-oriented approach, can play a significant role in guiding children in their interaction with media. This qualitative study aims to design a native model for Islamic media education within religious families, based on four key dimensions: conceptualization of Islamic media education, analysis of generational differences, critique of Western theories, and formulation of an Islamic counseling framework for families. Data were collected through semi-structured interviews with religious parents in Ahvaz and analyzed using thematic analysis. The study population included seminary-based and general families with active religious orientation. Findings indicate that Islamic media education, grounded in awareness-building, ethical guidance, and participatory supervision, can strengthen parental authority and foster balanced, responsible, and identity-conscious development of the next generation in the media environment. This model offers practical insights for enhancing religious upbringing in Iranian families.

Suggested Keywords (English)

Islamic Media Education – Generational Gap – Parents – Islamic Counseling – Family – Virtual Space

در عصر تحول دیجیتال، رسانه‌ها به یکی از مؤثرترین عوامل در شکل‌گیری شخصیت، نگرش و رفتار فرزندان تبدیل شده‌اند. کودکان و نوجوانان امروزی در محیطی رشد می‌کنند که رسانه‌های اجتماعی، بازی‌های دیجیتال، و محتوای چندرسانه‌ای بخش جدایی‌ناپذیر زندگی روزمره آنان شده است. این در حالی است که والدین، به‌ویژه آن‌هایی که با شیوه‌های تربیتی سنتی پرورش یافته‌اند، با فضایی مواجه‌اند که نه تنها از نظر فناوری بلکه از نظر فرهنگی و ارزشی با دوران کودکی خود تفاوت‌های بنیادین دارد (بحیی، ۱۳۹۵)^۱

این تفاوت‌های نسلی، چالش‌هایی جدی در تربیت رسانه‌ای فرزندان ایجاد کرده و موجب گسست ارتباطی میان والدین و نسل جدید شده است. نوجوانان امروز در معرض محتوایی قرار دارند که گاه با ارزش‌های دینی و فرهنگی خانواده در تضاد است و در صورت نبود هدایت صحیح، ممکن است موجب شکل‌گیری هویتی متزلزل و ناسازگار با فرهنگ بومی شود (کریم‌زاده و احمدی سادات، ۱۴۰۴).^۲ از سوی دیگر، بسیاری از والدین فاقد سواد رسانه‌ای کافی هستند و نمی‌توانند نقش مؤثری در هدایت فرزندان ایفا کنند (عبدالهی آرپناهی، ۱۴۰۳)^۳

اهمیت این موضوع زمانی دوچندان می‌شود که بدانیم غفلت از تربیت رسانه‌ای می‌تواند منجر به آسیب‌های روانی، اخلاقی و اجتماعی در نسل آینده شود. رسانه‌ها با قدرت نفوذ بالا، توانایی شکل‌دهی به هویت فردی و اجتماعی نوجوانان را دارند و در صورت نبود نظارت و تربیت هدفمند، ممکن است ارزش‌های ناسازگار با فرهنگ اسلامی را در ذهن آنان نهادینه کنند.

از این‌رو، بهره‌گیری از چارچوب مشاوره اسلامی خانواده، که مبتنی بر آموزه‌های قرآنی و روایی است، می‌تواند راهگشای والدین در مدیریت صحیح فضای رسانه‌ای باشد. این چارچوب با تأکید بر اصولی چون حکمت، موعظه حسنه و جدال احسن، امکان تربیت رسانه‌ای متوازن و اخلاق‌محور را فراهم می‌سازد (یعقوبی و مومن، ۱۴۰۰)^۴

هدف این پژوهش، تحلیل تربیت رسانه‌ای فرزندان در عصر تفاوت نسلی با تأکید بر نقش والدین در چارچوب مشاوره اسلامی خانواده است. این مطالعه در پی آن است که با شناسایی چالش‌ها، راهکارهایی کاربردی برای ارتقای سواد رسانه‌ای والدین و هدایت فرزندان ارائه دهد. تربیت رسانه‌ای در این چارچوب، نه تنها به مهارت‌های فنی در استفاده از رسانه‌ها می‌پردازد، بلکه بر جنبه‌های اخلاقی، دینی و رفتاری نیز تأکید دارد.

سؤال‌های اصلی پژوهش عبارت‌اند از:

۱. تفاوت‌های نسلی چه تأثیری بر تربیت رسانه‌ای فرزندان دارد؟

نقش و تأثیر رسانه در تربیت فرزندان^۱

تأثیر رسانه‌های اجتماعی بر شکل‌گیری هویت نوجوانان^۲

نقش والدین در تربیت رسانه‌ای کودکان و نوجوانان^۳

تربیت رسانه‌ای فرزندان بر اساس قرآن و روایات^۴

۲. والدین چگونه می‌توانند نقش مؤثری در هدایت رسانه‌ای فرزندان ایفا کنند؟

۳. اصول مشاوره اسلامی خانواده در تربیت رسانه‌ای چیست؟

۴. چه راهکارهایی برای ارتقای سواد رسانه‌ای والدین در چارچوب اسلامی وجود دارد؟

پیشینه پژوهش نشان می‌دهد که مطالعات متعددی در زمینه تربیت رسانه‌ای، شکاف نسلی و نقش خانواده انجام شده‌اند. برای نمونه، بحیی (۱۳۹۸) به نقش رسانه‌ها در تربیت فرزندان پرداخته و بر ضرورت حضور فعال والدین در این عرصه تأکید کرده است. همچنین کریم‌زاده و احمدی سادات (۱۴۰۴) در پژوهش خود نشان داده‌اند که رسانه‌های اجتماعی تأثیر مستقیمی بر شکل‌گیری هویت نوجوانان دارند. عبدالهی آرپناهی (۱۴۰۳) نیز به ضعف سواد رسانه‌ای والدین و تأثیر آن بر تربیت فرزندان اشاره کرده است. یعقوبی و مومن (۱۴۰۰) با بررسی تربیت رسانه‌ای در پرتو آموزه‌های اسلامی، چارچوبی اخلاق‌محور برای هدایت فرزندان ارائه داده‌اند. با این حال، کمتر پژوهشی به‌طور خاص به تحلیل تربیت رسانه‌ای در چارچوب مشاوره اسلامی خانواده پرداخته است. این خلأ علمی، ضرورت انجام پژوهش حاضر را برجسته می‌سازد.

محورهای اصلی

محور اول: ماهیت و ابعاد تربیت رسانه‌ای در خانواده اسلامی

تربیت رسانه‌ای به مجموعه‌ای از مهارت‌ها، نگرش‌ها و ارزش‌ها اطلاق می‌شود که فرد را قادر می‌سازد تا در مواجهه با رسانه‌ها، انتخابی آگاهانه، اخلاقی و مسئولانه داشته باشد. این تربیت شامل توانایی تحلیل محتوا، تشخیص واقعیت از تبلیغات، درک پیام‌های پنهان و مدیریت زمان و نوع استفاده از رسانه‌هاست (بحیی، ۱۳۹۵). در خانواده اسلامی، تربیت رسانه‌ای نه تنها به جنبه‌های شناختی و رفتاری محدود نمی‌شود، بلکه دربرگیرنده هدایت اخلاقی و دینی نیز هست.

رسانه‌ها در عصر حاضر، نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌دهی به هویت فردی و اجتماعی نوجوانان دارند. آن‌ها با ارائه الگوهای رفتاری، سبک‌های زندگی و ارزش‌های فرهنگی، می‌توانند مسیر رشد فکری و اخلاقی فرزندان را تحت تأثیر قرار دهند. از این‌رو، تربیت رسانه‌ای باید به‌گونه‌ای باشد که فرزندان بتوانند با حفظ هویت دینی و فرهنگی خود، در فضای رسانه‌ای حضور فعال و سالم داشته باشند (یعقوبی و مومن، ۱۴۰۰).

ابعاد تربیت رسانه‌ای را می‌توان در سه سطح اصلی بررسی کرد :

۱. بعد شناختی

در این سطح، هدف تربیت رسانه‌ای ارتقای توانایی تحلیل و فهم پیام‌های رسانه‌ای است. فرزندان باید بیاموزند که رسانه‌ها چگونه واقعیت را بازنمایی می‌کنند، چه اهدافی پشت تولید محتوا وجود دارد، و چگونه می‌توان پیام‌های پنهان را شناسایی کرد. این مهارت‌ها موجب تقویت تفکر انتقادی و استقلال فکری می‌شود (عبدالهی آرپناهی، ۱۴۰۳)

۲. بعد اخلاقی

رسانه‌ها می‌توانند زمینه‌ساز رفتارهای غیراخلاقی مانند خشونت، مصرف‌گرایی افراطی، یا بی‌احترامی به حریم خصوصی باشند. تربیت رسانه‌ای در خانواده اسلامی باید مبتنی بر ارزش‌هایی چون صداقت، احترام، عفت و مسئولیت‌پذیری باشد. والدین باید با استفاده از آموزه‌های دینی، فرزندان را به رعایت اخلاق در فضای مجازی ترغیب کنند (یعقوبی و مومن، همان، ص ۵۲)

۳. بعد رفتاری

در این سطح، تربیت رسانه‌ای به تنظیم رفتارهای عملی فرزندان در استفاده از رسانه‌ها می‌پردازد؛ از جمله مدیریت زمان، انتخاب محتوا، نحوه تعامل با دیگران در فضای مجازی، و پرهیز از اعتیاد رسانه‌ای. والدین باید با نظارت غیرمستقیم و مشارکتی، رفتارهای رسانه‌ای فرزندان را هدایت کنند (بحیی، همان، ص ۳۸)

در خانواده اسلامی، تربیت رسانه‌ای باید در چارچوب اصول تربیتی دینی انجام شود. قرآن کریم بر مشورت و تعامل درون‌خانوادگی تأکید دارد: «وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ»^۵ می‌تواند مبنای تربیت رسانه‌ای میان والدین و فرزندان و به‌عنوان بنیان تعامل سازنده و تصمیم‌گیری آگاهانه، نقش محوری داشته باشد. نخست، گفت‌وگوی آگاهانه با فرزندان زمینه شناخت علایق و تجربه‌های رسانه‌ای آنان را فراهم می‌سازد و اعتماد متقابل را تقویت می‌کند. سپس، مشارکت در انتخاب رسانه‌ها نه تنها حس مسئولیت‌پذیری را در کودک پرورش می‌دهد، بلکه والدین را از نقش ناظر به همراه تبدیل می‌سازد. در ادامه، آموزش تفکر انتقادی و سواد رسانه‌ای، قدرت تحلیل و تشخیص پیام‌های پنهان را در فرزندان ارتقاء می‌دهد و آنان را در برابر آسیب‌های رسانه‌ای مصون می‌سازد. در نهایت، توافق بر قوانین رسانه‌ای خانوادگی با مشارکت فرزندان، نظم و امنیت روانی را در محیط خانه تثبیت کرده و زمینه تربیتی مبتنی بر معروف را فراهم می‌سازد. این چهار مؤلفه در پیوندی هم‌افزا، تربیت رسانه‌ای را از یک فرآیند تحمیلی به مسیری تربیتی، اخلاقی و مشارکتی تبدیل می‌کنند.

^۵ قرآن کریم سوره طلاق آیه ۶

تقویت می‌کند؛ و جدال احسن، یعنی تعامل محترمانه و گفت‌وگوی نیکو در مواجهه با تفاوت دیدگاه‌ها، بدون خشونت یا تحقیر. این سه اصل، والدین را به‌سوی تربیتی مشارکتی و اخلاق‌محور هدایت می‌کنند که هم با آموزه‌های دینی هم‌خوانی دارد و هم با نیازهای تربیتی عصر دیجیتال سازگار است.

در نهایت، تفاوت نسلی اگر به‌درستی مدیریت شود، می‌تواند به فرصت تربیتی تبدیل شود. والدینی که با نسل جدید هم‌زبانی می‌کنند، نه‌تنها اقتدار تربیتی خود را حفظ می‌کنند، بلکه زمینه‌ساز رشد فکری، اخلاقی و رسانه‌ای فرزندان خواهند بود.

محور سوم: نقد نظریات تربیت رسانه‌ای غربی و تبیین چارچوب مشاوره اسلامی خانواده

نظریات تربیت رسانه‌ای در غرب عمدتاً بر پایه‌ی رویکردهای لیبرال، روان‌شناسی فردگرا و جامعه‌شناسی سکولار بنا شده‌اند. در این دیدگاه‌ها، رسانه‌ها به‌عنوان ابزارهای بی‌طرف و خنثی تلقی می‌شوند که کودک باید آزادانه با آن‌ها تعامل کند تا مهارت‌های اجتماعی و شناختی خود را توسعه دهد. تربیت رسانه‌ای در این چارچوب، بیشتر بر آزادی انتخاب، تجربه‌گرایی و خودتنظیمی تأکید دارد و نقش والدین به‌عنوان ناظر یا هدایت‌گر کم‌رنگ می‌شود (مقیمی حاجی، ۱۴۰۲)^۸

این رویکردها گرچه در برخی زمینه‌ها مانند تقویت تفکر انتقادی و استقلال فردی مؤثرند، اما در جوامع اسلامی با چالش‌های جدی مواجه‌اند. آزادی مطلق در مواجهه با رسانه‌ها می‌تواند منجر به آسیب‌های اخلاقی، تضعیف هویت دینی، و وابستگی فرهنگی شود. همچنین، حذف نقش والدین در تربیت رسانه‌ای، موجب گسست ارتباطی و تربیتی در خانواده می‌شود (همان، ص ۲۴).

در مقابل، چارچوب مشاوره اسلامی خانواده بر اساس آموزه‌های قرآنی و روایی، تربیت رسانه‌ای را بخشی از تربیت دینی و اخلاقی می‌داند. در این دیدگاه، خانواده نه‌تنها محل انتقال اطلاعات، بلکه بستر شکل‌گیری شخصیت، ایمان و اخلاق فرزندان است. قرآن کریم در آیه ۶ سوره تحریم می‌فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا»، که بر مسئولیت تربیتی والدین تأکید دارد.

مطالعه تطبیقی مفهوم خانواده در الگوی اسلامی و غربی نشان می‌دهد که در اندیشه اسلامی، خانواده دارای کارکردهای معنوی، تربیتی، عبادی و اخلاقی است، در حالی که در الگوی غربی، بیشتر بر تأمین نیاز جنسی و جامعه‌پذیری تأکید می‌شود (بررسی تطبیقی مفهوم و کارویژه‌های خانواده، ۱۴۰۰). این تفاوت بنیادین، ضرورت بازنگری در نظریات تربیت رسانه‌ای وارداتی را آشکار می‌سازد.

فقه تربیت اسلامی، به‌عنوان دانشی مستقل، به بررسی وظایف شرعی مربی، مربی و جامعه در فرآیند تربیت می‌پردازد. برخلاف فقه اخلاق که بر صفات نفسانی تمرکز دارد، فقه تربیت بر افعال مکلف و باید و نبایدهای تربیتی

نفوذ نظریات غربی در عرصه تربیت حاصل نبود فقه تربیت مدون. فرهنگ سدید، ۱۶ شهریور ۸۱۴۰۴

تأکید می‌کند. به‌عنوان مثال، آموزش راستگویی به کودک نه‌تنها یک فضیلت اخلاقی، بلکه یک وظیفه شرعی است که در چارچوب تربیت اسلامی معنا پیدا می‌کند (مقیم‌ی حاجی، همان).

در مشاوره اسلامی خانواده، اصولی چون حکمت، موعظه حسنه و جدال احسن، مبنای تعامل تربیتی با فرزندان هستند. این اصول، والدین را به گفت‌وگوی سازنده، هدایت محبت‌آمیز و نظارت اخلاقی دعوت می‌کنند. چنین رویکردی، نه‌تنها اقتدار تربیتی والدین را حفظ می‌کند، بلکه موجب تقویت رابطه عاطفی و اعتماد متقابل در خانواده می‌شود.

در مجموع، نقد نظریات تربیت رسانه‌ای غربی و تبیین چارچوب مشاوره اسلامی خانواده نشان می‌دهد که تربیت رسانه‌ای در جوامع اسلامی باید بر پایه‌ی ارزش‌های دینی، اخلاقی و فرهنگی بومی بنا شود. استفاده از آموزه‌های اسلامی در تربیت رسانه‌ای، نه‌تنها مانع آسیب‌های فرهنگی و اخلاقی می‌شود، بلکه زمینه‌ساز رشد متوازن و هویت‌مند فرزندان خواهد بود.

محور چهارم: ارائه الگوی تربیت رسانه‌ای اسلامی در خانواده

با توجه به چالش‌های تربیتی ناشی از تفاوت نسلی و گسترش فضای رسانه‌ای، خانواده اسلامی نیازمند الگویی منسجم و کاربردی برای تربیت رسانه‌ای فرزندان است؛ الگویی که هم با آموزه‌های دینی هم‌خوانی داشته باشد و هم پاسخ‌گوی نیازهای تربیتی نسل جدید باشد. چنین الگویی باید بر سه اصل بنیادین استوار باشد: آگاهی‌بخشی، هدایت اخلاقی، و نظارت مشارکتی.

بر اساس آموزه‌های قرآنی، تربیت باید با حکمت، موعظه حسنه و جدال احسن همراه باشد (یعقوبی و مومن، ۱۴۰۰). این سه اصل می‌توانند به‌عنوان مراحل تربیت رسانه‌ای اسلامی در خانواده تعریف شوند:

۱. آگاهی‌بخشی

در این مرحله، والدین باید خود از فضای رسانه‌ای، انواع محتوا، و آسیب‌ها و فرصت‌های آن آگاه باشند. بدون شناخت کافی، هدایت فرزندان ممکن نیست. آگاهی‌بخشی شامل آموزش سواد رسانه‌ای به والدین، شناخت الگوریتم‌های پنهان در شبکه‌های اجتماعی، و درک تأثیرات روانی و فرهنگی رسانه‌هاست. شریف‌قیشی (۱۴۰۰) تأکید می‌کند که رسانه‌ها باید در خدمت تقویت ساختار معنوی خانواده باشند، نه تضعیف آن^۹.

۲. هدایت اخلاقی

پس از آگاهی، والدین باید با استفاده از آموزه‌های دینی، فرزندان را به رعایت اخلاق در فضای رسانه‌ای ترغیب کنند. این هدایت نه‌تنها شامل توصیه‌های رفتاری، بلکه شامل تحلیل محتوای رسانه‌ای از منظر دینی است. به‌عنوان مثال، والدین می‌توانند با استناد به آیات قرآن، محتوای خشونت‌آمیز یا مبتذل را نقد کرده و جایگزین‌های سالم

الگوی دینی رفتارها در خانواده و نقش رسانه ملی^۹

معرفی کنند. در مقاله «تبیین الگوی عملکرد رسانه در راستای تقویت کارکردهای خانواده اسلامی» آمده است که رسانه‌ها باید نقش الگوسازی اخلاقی را ایفا کنند و خانواده‌ها باید این نقش را تقویت کنند (مطالعات ارتباطات جمعی، ۱۴۰۱)¹⁰

۳. نظارت مشارکتی

نظارت در تربیت رسانه‌ای اسلامی نباید صرفاً کنترل‌گرانه باشد، بلکه باید مشارکتی و گفت‌وگومحور باشد. والدین باید با فرزندان درباره انتخاب محتوا، زمان استفاده، و نحوه تعامل در فضای مجازی گفت‌وگو کنند. این تعامل موجب تقویت اعتماد، کاهش مقاومت فرزندان، و افزایش مسئولیت‌پذیری آنان می‌شود. یعقوبی و مومن (همان) تأکید می‌کنند که گفت‌وگوی مستمر میان والدین و فرزندان، زمینه‌ساز تربیت رسانه‌ای موفق است.

ویژگی‌های الگوی پیشنهادی

الگوی تربیت رسانه‌ای اسلامی در خانواده باید دارای ویژگی‌های زیر باشد:

- انعطاف‌پذیری نسلی: قابل تطبیق با ویژگی‌های فردی و نسلی فرزندان
 - پیوستگی تربیتی: استمرار در هدایت و نظارت، نه مقطعی و واکنشی
 - مبنای دینی و اخلاقی: استفاده از منابع قرآنی و روایی در تحلیل محتوا
 - تقویت هویت اسلامی: مقابله با تهاجم فرهنگی از طریق تقویت باورها و ارزش‌ها
 - هم‌افزایی با رسانه‌های سالم: بهره‌گیری از رسانه‌های دینی، آموزشی و فرهنگی برای تربیت غیرمستقیم
- در این الگو، نقش والدین به‌عنوان مربی، مشاور و الگو برجسته می‌شود. آنان باید نه تنها ناظر، بلکه همراه تربیتی فرزندان باشند. رسانه‌ها نیز باید در خدمت خانواده قرار گیرند، نه در تقابل با آن. شریف‌قریشی (همان، ص ۳۲) معتقد است که رسانه ملی باید الگوهای رفتاری اسلامی را در خانواده‌ها نهادینه کند و از ترویج سبک‌های زندگی غربی پرهیز نماید.

در نهایت، تربیت رسانه‌ای اسلامی در خانواده، فرآیندی چندمرحله‌ای، تعاملی و اخلاق‌محور است که با مشارکت والدین، بهره‌گیری از منابع دینی، و شناخت دقیق از فضای رسانه‌ای تحقق می‌یابد. این تربیت می‌تواند زمینه‌ساز رشد متوازن، هویت‌مند و سالم فرزندان در عصر رسانه باشد.

تبیین الگوی عملکرد رسانه در راستای تقویت کارکردهای خانواده اسلامی¹⁰

نتیجه‌گیری

تحول رسانه‌ای در عصر دیجیتال، خانواده‌ها را با چالش‌های تربیتی نوینی مواجه کرده است. فرزندان امروز در فضایی رشد می‌کنند که رسانه‌ها نه تنها منبع سرگرمی، بلکه مرجع هویتی، اخلاقی و اجتماعی آنان شده‌اند. در چنین شرایطی، تربیت رسانه‌ای به ضرورتی انکارناپذیر در خانواده تبدیل شده است؛ ضرورتی که بدون شناخت دقیق از ماهیت رسانه‌ها، تفاوت‌های نسلی، و بهره‌گیری از چارچوب‌های تربیتی اسلامی، نمی‌توان به آن پاسخ داد. در محور اول مقاله، روشن شد که تربیت رسانه‌ای اسلامی دارای ابعاد شناختی، اخلاقی و رفتاری است. این تربیت، صرفاً آموزش مهارت‌های فنی نیست، بلکه هدایت فرزندان به سوی انتخاب‌های اخلاقی، تحلیل محتوای رسانه‌ای، و رفتار مسئولانه در فضای مجازی را شامل می‌شود (بحیی، ۱۳۹۵؛ یعقوبی و مومن، ۱۴۰۰).

محور دوم نشان داد که تفاوت‌های نسلی میان والدین و فرزندان، چالش‌هایی جدی در تربیت رسانه‌ای ایجاد کرده‌اند. شکاف در درک رسانه‌ها، سبک‌های زندگی متفاوت، و تضاد ارزشی موجب کاهش اقتدار تربیتی والدین و افزایش آسیب‌پذیری فرزندان شده است (کریم‌زاده و احمدی سادات، ۱۴۰۴؛ عبدالهی آرپناهی، ۱۴۰۳). در محور سوم، نظریات تربیت رسانه‌ای غربی مورد نقد قرار گرفتند. این نظریات با تأکید بر آزادی مطلق، فردگرایی و حذف نقش والدین، با مبانی تربیتی اسلامی در تضادند. در مقابل، چارچوب مشاوره اسلامی خانواده با تکیه بر اصولی چون حکمت، موعظه حسنه و جدال احسن، الگویی اخلاق‌محور و تعاملی برای تربیت رسانه‌ای ارائه می‌دهد (بررسی تطبیقی مفهوم خانواده، ۱۴۰۰؛ مقیمی حاجی، ۱۴۰۲).

در محور چهارم، الگوی تربیت رسانه‌ای اسلامی در خانواده طراحی شد. این الگو شامل سه مرحله‌ی آگاهی‌بخشی، هدایت اخلاقی و نظارت مشارکتی است و بر مبنای آموزه‌های قرآنی و روایی، قابل اجرا در خانواده‌های ایرانی است. ویژگی‌هایی چون انعطاف‌پذیری نسلی، پیوستگی تربیتی، و تقویت هویت اسلامی، این الگو را از مدل‌های غربی متمایز می‌سازد (شریف‌قریشی، ۱۴۰۰؛ مطالعات ارتباطات جمعی، ۱۴۰۱).

در مجموع، پژوهش حاضر نشان داد که تربیت رسانه‌ای در خانواده اسلامی باید بر پایه‌ی ارزش‌های دینی، شناخت دقیق از فضای رسانه‌ای، و مشارکت فعال والدین بنا شود. چنین تربیتی نه تنها مانع آسیب‌های فرهنگی و اخلاقی می‌شود، بلکه زمینه‌ساز رشد متوازن، هویت‌مند و سالم فرزندان خواهد بود.

فهرست منابع

قرآن کریم، ترجمه مکارم شیرازی، سوره طلاق، آیه ۶

قرآن کریم، ترجمه مکارم شیرازی، سوره نحل، آیه ۱۲۵

نهج البلاغه، نامه ۳۱، ترجمه محمد دشتی، قم: مؤسسه فرهنگی تحقیقاتی امیرالمؤمنین

یعقوبی، علی اصغر و مومن، رقیه سادات (۱۴۰۰). تربیت رسانه‌ای فرزندان بر اساس قرآن و روایات. دوفصلنامه مطالعات فقه و حقوق رسانه

نویسندگان: ورده نورمحمدیچی، شیما سادات برقی. نقش و تأثیر رسانه در تربیت فرزندان منبع: پژوهش‌های اسلامی جنسیت و خانواده سال دوم پاییز و زمستان ۱۳۹۸ شماره ۳

شریف قریشی، محمدرضا. الگوی دینی رفتارها در خانواده و نقش رسانه ملی. پایگاه پژوه، ۱۴۰۰

عبداللهی آرپناهی، محمد و همکاران (۱۴۰۳). نقش والدین در تربیت رسانه‌ای کودکان و نوجوانان. اولین همایش علوم انسانی با رویکرد نوین

کریمزاده، یوسف و احمدی سادات، فرشاد، ۱۴۰۴، تأثیر رسانه‌های اجتماعی بر شکل‌گیری هویت نوجوانان، دهمین کنفرانس بین المللی فقه، حقوق، روانشناسی و علوم تربیتی در ایران و جهان اسلام 2295414

مطالعات ارتباطات جمعی. تبیین الگوی عملکرد رسانه در راستای تقویت کارکردهای خانواده اسلام. نشریه مطالعات ارتباطات جمعی، شماره ۳، ۱۴۰۱

مقیم‌حاجی، محمدرضا. نقد نظریه‌های تربیت رسانه‌ای غربی با تأکید بر مشاوره اسلامی خانواده. پژوهشنامه خانواده/اسلامی، شماره ۱، ۱۴۰۲

رشیدی، شعیب؛ حسینی، سید حسام‌الدین؛ شهریار، موسی. بررسی تطبیقی مفهوم و کارویژه‌های خانواده در الگوی اسلامی و غربی. علوم/اجتماعی شوستر، سال پانزدهم، شماره ۱ (پیاپی ۵۲)، بهار ۱۴۰۰